
Nacionalna sigurnost Republike Hrvatske i sigurnost na jugoistoku Europe¹

SINIŠA TATALOVIĆ*

Uvod

Nacionalnu sigurnost najopćenitije možemo definirati kao sigurnost političkog naroda. Njen sadržaj obuhvaća: sigurnost nacionalnog teritorija, zaštitu života ljudi i njihova vlasništva, očuvanje i održanje nacionalne suverenosti i ostvarivanje osnovnih funkcija društva kao što su socijalno-ekonomske, društveno-političke, kulturne, ekološke, gospodarske i druge. Pritom treba naglasiti da su danas procesi globalizacije već doveli do prevladavanja nekih ishodišta, karakterističnih za klasičnu koncepciju suverenosti nacionalne države, koja uključuje gotovo potpun nadzor države nad teritorijem, ljudima i prirodnim resursima unutar vlastitih granica. Međutim, današnji je stupanj društvenog razvoja uzrokom da nacionalna država gubi svoju nekadašnju monopolnu ulogu na tom području, a isto tako i svoju isključivu određenost teritorijem. Globalizacija dovodi do višeg stupnja ujednačavanja cjelokupnog svjetskog poretka u usporedbi sa sustavom suverenih država, što će se u bliskoj budućnosti odraziti i u sadržaju strategija nacionalne sigurnosti suvremenih država. Unatoč globalnih dimenzija suvremene sigurnosti, njena nacionalna dimenzija i dalje ostaje bitna, posebno u tranzicijskim državama.

Na nacionalnoj razini suvremene države djelovanjem sustava nacionalne sigurnosti postižu sigurnost za svoje državljane. Efikasnost toga sustava danas se ne iskazuje samo sposobnošću države da zaštiti svoje temeljne društvene vrijednosti od vanjskog i unutarnjeg ugrožavanja, već se iskazuje i u njenoj sposobnosti za osiguranje gospodarskog, političkog, znanstvenog, tehnološko-tehničkoga i ukupnog društvenog razvoja te socijalnog, kulturnog, ekološkoga i svakoga drugog blagostanja ljudi. To su izazovi koji se postavljaju i pred Republiku Hrvatsku. U proteklih deset godina Republika Hrvat-

1 Izlaganje na znanstvenom skupu "Sigurnost na jugoistoku Europe", održanom u Vrbovskom od 18. do 20. prosinca 2001. godine u organizaciji Atlantskog vijeća Hrvatske i Hrvatske udruge za međunarodne studije.

* Dr. Siniša Tatalović, izvanredni je profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetima Nacionalna i međunarodna sigurnost i Politike nacionalne sigurnosti.

ska se u ratu uspjela izboriti za slobodu i neovisnost, ali je sporo reagirala na suvremene izazove sigurnosti. To se posebno odnosilo na transformaciju sustava nacionalne sigurnosti i usvajanje demokratskih standarda, koji bi Republiku Hrvatsku kvalificirali za brži ulazak u NATO i Europsku uniju. Iako protiv svoje volje, Republika Hrvatska sve više postaje zatočenik jugoistoka Europe, a procesi na ovom području najizravnije se odražavaju na njenu nacionalnu sigurnost.

Sigurnost na jugoistoku Europe

U pratećih deset godina na europskom kontinentu došlo je do značajnog poboljšanja sigurnosne situacije. Prestanak hladnoratovske blokovske konfrontacije doveo je do eliminiranja dotad prisutne prijetnje njihova sukoba, a nestanak jednog vojnopolitičkog bloka zajedno s postignutim rezultatima u smanjivanju konvencionalnog naoružanja u Europi sveo je mogućnost izbijanja velikog vojnog sukoba na minimum. Međutim, iako je vojna opasnost danas smanjena na minimum, u posljednjih deset godina pojavile su se nove, netradicionalne prijetnje koje mogu dovesti do ozbiljnih poremećaja europske sigurnosti. Izvori ugrožavanja sada se nalaze na ekonomskom i socijalnom području, a ne više toliko na vojnom.

Danas se može konstatirati da je područje jugoistočne Europe sigurnosno najosjetljivije europsko područje. Ono danas dobiva sve veći politički i gospodarski značaj, posebno ako se u obzir uzme činjenica da predstavlja jedan od mogućih pravaca pristupa dosad slabo iskorištenim energetskim resursima na području Kavkaza i središnje Azije. Područje jugoistočne Europe (zajedno sa središnjom Europom) predstavlja i područje prostiranja prometnih pravaca koji povezuju visokorazvijene industrijske zemlje zapadne Europe s industrijski slabo razvijenim istokom kontinenta bogatim resursima, te dalje prema središtu Euroazije. Međutim, kao potencijalni izvori ugrožavanja europske sigurnosti sada se javljaju nedovršeni procesi demokratizacije i ekonomske transformacije u postsocijalističkim zemljama, masovne migracije stanovnika izazvane lokalnim sukobima, krijumčarenje ljudi i narkotika, organizirani kriminal, te terorizam. Navedeni izvori ugrožavanja sigurnosti u stalnom su porastu na području jugoistoka Europe, a pogoduju im nesansirane ratne posljedice i niska razina suradnje između država ove regije.

Stanje nacionalne sigurnosti u Republici Hrvatskoj

Nasliedeno stanje nacionalne sigurnosti u Republici Hrvatskoj još uvijek karakteriziraju neuređeni odnosi i nadležnosti između postojećih institucija sustava nacionalne sigurnosti te gotovo potpuno odsustvo rješenja kojima

bi sustav nacionalne sigurnosti trebao osigurati elementarne sigurnosne pretpostavke za ukupni društveni razvoj. U tom smislu može se konstatirati da je Republika Hrvatska u dijelu organizacije i djelovanja sustava nacionalne sigurnost, unatoč nastojanjima sadašnje vlasti da stanje poboljša, još na početku. Na takvo stanje utječe nekoliko činjenica:

a) područje nacionalne sigurnosti nije nikada dobilo onaj tretman koji ima u razvijenim demokratskim zemljama;

b) zbog različitih izvansustavnih utjecaja područje nacionalne sigurnosti nikada nije u potpunosti definirano;

c) sustav nacionalne sigurnosti nije profunkcionirao na način koji bi zahtijevale prilike u okruženju, interni procesi u društvu te dobrobit svih građana i cijelog društva.

Cilj nacionalne sigurnosti u Republici Hrvatskoj, kao i u svim demokratskim državama, treba biti omogućavanje nesmetanoga razvoja društva i svih građana, i to u svim segmentima djelovanja institucija, kako državnih, tako i onih civilnog društva. Sustav nacionalne sigurnosti mora provedbom sigurnosne politike građanima, društvu i državi stvoriti mogućnost izbora između više pozitivnih opcija kojima se nacionalna sigurnost podiže na najvišu razinu. Zbog toga je neophodno prihvatiti novu filozofiju nacionalne sigurnosti, prema kojoj se ona ne temelji samo na vojsci i policiji, niti ove državne institucije same mogu postizati zadovoljavajuću razinu nacionalne sigurnosti. Polazeći od iskustava drugih demokratskih zemalja, potrebno je široko shvaćanje nacionalne sigurnosti kao multidisciplinarnog područja koje korištenjem različitih sredstava i mjera od strane velikog broja segmenata državne uprave i korištenjem svih dostupnih znanja i sposobnosti društva mora omogućiti adekvatnu razinu sigurnosti građana, društva i države te pretpostavke za njihov razvoj.

Hrvatski sabor i Vlada trebaju početi pronalaziti i verificirati nove ideje koje će omogućiti odmak od postojećeg stanja i ponuditi nova rješenja koja bi odgovarala sadašnjim i budućim potrebama nacionalne sigurnosti. Tako shvaćen pristup promjenama u području nacionalne sigurnosti proizlazi iz nastojanja da se omogući ostvarivanje realnih društvenih interesa i potreba kroz sustavno definirano funkcioniranje državnih institucija. Protekla ratna djelovanja ostavila su velike materijalne štete i nematerijalne posljedice, a gospodarski razvoj nije na onoj razini na kojoj bismo to željeli. Pridodamo li tome nesređenu situaciju u regiji, opravdano je pitanje što Republici Hrvatskoj može donijeti budućnost?

Danas živimo u vrijeme brzih promjena koje se reflektiraju na sva područja društvenog života. Brzina i značaj promjena koje se oko nas događaju zahtijevaju i brzu reakciju institucija sustava. Sporost u reagiranju još više će dovoditi do gospodarskog, tehnološkog, znanstvenog i informacijskog zaostajanja za drugim državama i time do slabljenja sigurnosnog položaja Republike Hrvatske. Interne promjene u zemlji i društvu jedan su od najznačajnijih faktora koje treba uzeti u obzir pri razmatranju stanja nacionalne

sigurnosti i procjenjivanju sigurnosnog položaja Republike Hrvatske. Okolnost da se promjene događaju velikom brzinom, a da institucije sustava u nekim slučajevima ne djeluju efikasno i pravovremeno, stvara sumnju kod jednog dijela građana jesu li institucije uopće sposobne ispuniti svoje zadaće. Razvoj institucija sustava nacionalne sigurnosti i njihovi međusobni odnosi u posljednjih nekoliko godina nisu pridonijeli stvaranju suprotnog uvjerenja.

Terorizam kao globalna prijetnja najizravnije naglašava važnost načela nedjeljivosti sigurnosti. Mada se na njegovu opasnost učestalo i sustavno upozoravalo u proteklim godinama, stvarni je globalni izazov terorizam postao nakon napada na Sjedinjene Američke Države 11. rujna 2001. godine. Bez odgovarajuće suradnje u međunarodnoj zajednici, terorizam kao globalna prijetnja neće biti iskorijenjen. Dobro je da Republika Hrvatska, iako nije izravno ugrožena, u potpunosti podržava napore i ciljeve Međunarodne antiterorističke koalicije predvođene Sjedinjenim Američkim Državama. Republika Hrvatska, sukladno vlastitim mogućnostima, u koordiniranim naporima s međunarodnom zajednicom, Koaliciji može pružiti značajnu pomoć i tako ojačati vlastitu sigurnosnu poziciju.

Intenziviranje transnacionalnih prijetnji u regiji i izvan nje, kao što su globalni terorizam, organizirani kriminal, izbjegličke krize, neposredno i posredno će utjecati na nacionalnu sigurnost Republike Hrvatske. Ove pojave, bez obzira na to je li njihovo izvorište u neposrednom okruženju ili izvan njega, realan su sigurnosni rizik za Republiku Hrvatsku. Djelovanje organiziranoga kriminala i posljedice koje ono donosi (destabilizacija državnih institucija, narušavanje pravnog poretka, gospodarski kriminal i korupcija) predstavljaju veliki sigurnosni rizik za Republiku Hrvatsku. Ovaj rizik povećava i problem krijumčarenja oružjem, opojnim drogama te ilegalne migracije. Republika Hrvatska je, zbog činjenice da se prostorno nalazi na području kojim prolaze krijumčarski pravci iz Azije, Afrike i istočne Europe prema zapadnoj Europi, posebno osjetljiva na ovakvu vrstu ugrožavanja njezine sigurnosti.

Nepovoljan razvoj unutarnjih političkih i socijalnih kretanja u zemlji, te različite društvene promjene imaju utjecaj na sigurnost društva i na percepciju zemlje u međunarodnoj javnosti. Porast organiziranoga kriminala, terorizam, prodaja i tranzit droga, ilegalna preprodaja oružja kojemu se, zbog ratnih operacija u proteklom desetljeću, često ne može ući u trag niti ustanoviti podrijetlo, krijumčarenje ljudi iz uglavnom istočnih i dalekoistočnih zemalja na Zapad koje poprima razmjer trgovine bijelim robljem, zahtijevat će odlučne protumjere te jačanje i osposobljavanje institucija čija je zadaća zaustavljanje tih aktivnosti.

Vjerojatnost nastanka nevojnih ugrožavanja i onih koje proizlaze iz nepovoljnog unutarnjeg razvoja danas je veća od vjerojatnosti ugrožavanja vojnoga karaktera. Iz toga slijedi nužna promjena naglaska potencijalnih ugrožavanja za hrvatsko društvo. U prvim godinama postojanja samostalne

države prioritet je imala obrana i oslobađanje okupiranih dijelova zemlje. Oslobađanjem cijelog teritorija Republike Hrvatske prioritet dobija postupna integracija u međunarodnu zajednicu i njene političke, gospodarske, sigurnosne i obrambene organizacije i institucije. Posljedica promjena strategijskih prioriteta mora se odraziti u promjeni prioriteta nacionalnih ciljeva i politike koja će ih ostvarivati.

Odnosi na jugoistoku Europe i sigurnost Republike Hrvatske

Svaka nestabilnost i sukob na jugoistoku Europe izravno ili neizravno odražava se i na sigurnost Republike Hrvatske, koja se nalazi na području glavnih prometnih koridora između Sredozemlja, središnje i jugoistočne Europe. Zbog toga Republika Hrvatska u sadašnjem i budućem promišljanju sigurnosnih rješenja treba iskoristiti pozitivne i eliminirati negativne učinke ovakvog položaja. Republika Hrvatska s jedne strane graniči sa stabilnim zemljama, Italijom, Slovenijom i Mađarskom, dok na jugu i jugoistoku graniči s Bosnom i Hercegovinom i SR Jugoslavijom. Obje navedene države prolaze kroz fazu konsolidacije obilježenu unutarnjim previranjima i napestostima. Kod Bosne i Hercegovine to je pitanje uspostave političkog sustava koji bi ojačao središnja tijela vlasti, ali uz poštivanje prava i jednakost sva tri konstitutivna naroda u ovoj državi. U SR Jugoslaviji su u tijeku pozitivni procesi demokratizacije i početka ekonomske transformacije, koji su nastali kao rezultat promjena u listopadu 2000. godine. Međutim, zbog nerješene odnosa između Srbije i Crne gore, te neizvjesne sudbine Kosova, SR Jugoslavija i dalje može biti izvor regionalnih sigurnosnih problema.

Na navedene prijetnje iz neposrednog okruženja nadovezuju se i moguće unutarnje prijetnje sigurnosti Republike Hrvatske koje mogu proizaći iz procesa političke i ekonomske tranzicije koji su u tijeku. Neizbježna posljedica tranzicijskih procesa su ekonomski problemi, pogoršanje socijalne situacije, nered u državnom aparatu koji je u fazi preustroja, porast kriminala. Kombinacija sukoba i kriza u regiji te u okolnim područjima, unutarnje nestabilnosti, globalni ekonomski i politički odnosi već sada, a posebno u budućnosti, samo će dodatno jačati glavne sigurnosne prijetnje u regiji – opasnost od međunarodnog terorizma, te međunarodnog organiziranog kriminala.

Kako se suprotstaviti navedenim vanjskim i unutarnjim ugrožavanjima? Republika Hrvatska mora u razmatranju ove problematike poći od ostvarivanja njezinih strateških ciljeva, među kojima je najvažniji kontinuirani razvoj demokratskog sustava, što će osigurati ekonomski razvoj zemlje, a time i postizanje unutarnje političke stabilnosti. Kroz svoju unutarnju stabilizaciju Republika Hrvatska može izuzetno pridonijeti uspostavljanju povoljnog sigurnosnog okruženja i stabiliziranju cijele regije. Svojim političkim i ekonomskim djelovanjem u regiji Republika Hrvatska već sada pruža potporu naporima međunarodne zajednice (NATO i EU) na stabilizaciji ovog

područja. Njezin daljnji rad na ovome planu može ubrzati ulazak Republike Hrvatske u europske integracije (NATO, EU). U okviru ovih napora za Republiku Hrvatsku je od strateške važnosti postizanje članstva u NATO-u jer ne raspolaže dovoljnim ekonomskim potencijalima da bi mogla isključivo vlastitim snagama ostvarivati visoku razinu nacionalne sigurnosti. Ulaškom u sustav sigurnosti kakav je NATO, zajedno s bilateralnom i multilateralnom suradnjom sa zemljama u regiji, Republika Hrvatska može ne samo postići visoki stupanj vlastite sigurnosti već se dodatno afirmirati i kao jedan od ključnih čimbenika sigurnosti i stabilnosti na jugoistoku Europe.

U odnosima sa susjedima za Republiku Hrvatsku je najvažniji odnos prema Bosni i Hercegovini. Svaki poremećaj u Bosni i Hercegovini neizbježno se odražava i na unutarnju situaciju u Republici Hrvatskoj. To je posebno aktualno danas, u situaciji naraslih terorističkih prijetnji. Zbog toga Republika Hrvatska mora ostvariti strateško partnerstvo s Bosnom i Hercegovinom, kroz razvijanje ekonomske suradnje, te olakšavanje tranzicijskih procesa u Bosni i Hercegovini u smjeru veće integracije i demokratizacije ove države. Za Republiku Hrvatsku politika podjele Bosne i Hercegovine treba biti prošlost. Obostrano strateško partnerstvo može biti korisno za obje zemlje, posebno za njihovo približavanje NATO-u i Europskoj uniji.

Da bi se ostvarili navedeni ciljevi, te sudjelovanje u daljnjem razvoju europske sigurnosne arhitekture, Republika Hrvatska mora uz vanjskopolitičke napore vrlo brzo pristupiti reorganizaciji vlastitog sustava nacionalne sigurnosti. Bez toga koraka Republika Hrvatska neće biti sposobna u punoj mjeri artikulirati i ostvariti svoje vitalne nacionalne interese, kako unutar zemlje, tako i na međunarodnoj razini.

Zaključak

Iako je u posljednjih nekoliko mjeseci primjetan određeni pomak na području pripreme potrebnih reformi, kao što je postizanje konsenzusa u okviru izvršne vlasti o nadležnostima u području nacionalne sigurnosti, uspostavljanje intenzivnog dijaloga s NATO-om, proces donošenja paketa ključnih zakonskih rješenja – naprimjer zakona o obrani i zakona o sigurnosnim službama, za dalje provođenje reformi potrebno je precizirati sigurnosnu politiku Republike Hrvatske. To se može postići samo izradom i donošenjem strategije nacionalne sigurnosti koja će legitimirati politiku nacionalne sigurnosti u zemlji i u inozemstvu. Strategija nacionalne sigurnosti treba biti temeljni dokument koji predstavlja osnovu za definiranje sigurnosne politike, te donošenje obrambene strategije, vojne strategije i odgovarajućih zakona. Republika Hrvatska mora jasno definirati svoje ciljeve u području nacionalne sigurnosti i načine njihova ostvarivanja na sigurnosnom području. To će omogućiti i prilagođavanje sustava nacionalne sigurnosti novim uvjetima. Sustav nacionalne sigurnosti zbog ratnog nasljeđa, ali i

nesklonosti da se u proteklih deset godina ozbiljno reformira, treba proći kroz korjenite promjene da bi se prilagodio sadašnjim i budućim potrebama i zadaćama, mogućnostima društva te zahtjevima gospodarskog i demokratskog razvitka. Osnovne funkcije sustava, obrana od vanjskih prijetnji i zaštita od različitih unutarnjih ugrožavanja, moraju biti usklađene s političkim sustavom ne samo zato da se osigura njegova društvena funkcionalnost nego i zato da sustav ne postane opasnost ili teret za društvo.

Literatura

- Grizold, A., Tatalović, S., Cvrtila, V., *Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1999.
- Prijedlog Strategije nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, veljača 2002.
- Skupina autora, *Hrvatska u 21. stoljeću – nacionalna sigurnost*, Ured za strategiju razvitka Republike Hrvatske, Zagreb, 2001.
- Skupina autora, *Hrvatska vojska 2000: nacionalna sigurnost, vojska i demokracija.*, Strata istraživanja i SDP, Zagreb, 1999.
- Vukadinović, R., *Sigurnost na jugoistoku Europe*, Interland d.o.o. Varaždin, 1999.